

○ 1918-ci il may ayının 28-də, olduqca mürəkkəb bir dövrdə Milli Şura Tiflisdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yarandığını bütün dünyaya bəyan etdi. Həmin keşməkeşli günlərdə Azərbaycan ərazisinin xeyli hissəsi, o cümlədən Bakı şəhəri və ətraf rayonlar erməni-bolşevik qüvvələrinin işğalı altında idi. Daşnak-bolşevik qüvvələri 1918-ci il mart ayının son 3 gününü ərzində xalqımıza qarşı tarixdə misli görünməmiş soyqırımını törətdilər. Həmişə göz yaşları ilə xatırlanan o günlərdə Bakıda, Şamaxıda, Qubada və başqa bölgələrdə 30 mindən çox azərbaycanlı amansızcasına qətlə yetirdilər. Bolşevik donuna bürünmüş ermənilər necə olursa-olsun, Bakını əldə saxlamaq istəyirdilər. Amma Azərbaycanı, onun müstəqilliyini Bakısız təsəvvür etmək mümkün deyildi. Çünki Göyçənin, Zəngəzurun, Qarabağın və başqa bölgələrin azadlığına doğru uzanan yollar Bakıdan - ölkənin paytaxtından keçirdi. Belə bir şəraitdə özünün də ağır durumda olduğuna baxmayaraq, Osmanlı dövləti Azərbaycanla 1918-ci il iyun ayında bağladığı «Dostluq və əməkdaşlıq» müqaviləsinə əsasən, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək məqsədilə hərbi qüvvələrini Nuru Paşanın rəhbərliyi altında ölkəmizə göndərdi.

1918-ci ilin avqust-sentyabr aylarında Bakının daşnak-bolşevik qüvvələrindən azad edilməsi uğrunda gərgin döyüşlər başlanır. Göyçaydakı ilk döyüşdə daşnak-bolşevik qüvvələr məğlub olub geri çəkilir. Bakıya - ölkənin paytaxtına gedən yollardakı duman bir az seyrəlik. 1918-ci il sentyabr ayının 15-də Nuru Paşanın rəhbərlik etdiyi Qafqaz İslam Ordusu, Azərbaycan Milli Korpusu və çoxsaylı azərbaycanlı könüllü Bakıya daxil olaraq şəhəri erməni-bolşevik qüvvələrindən təmizləyir. Bakının azad edilməsi Azərbaycan tarixinin ən parlaq səhifələrindən biridir. Məşhur milyonçu və tanınmış xeyriyyəçi Zeynalabdin Tağıyev ordunun şərəfinə ziyafət verir.

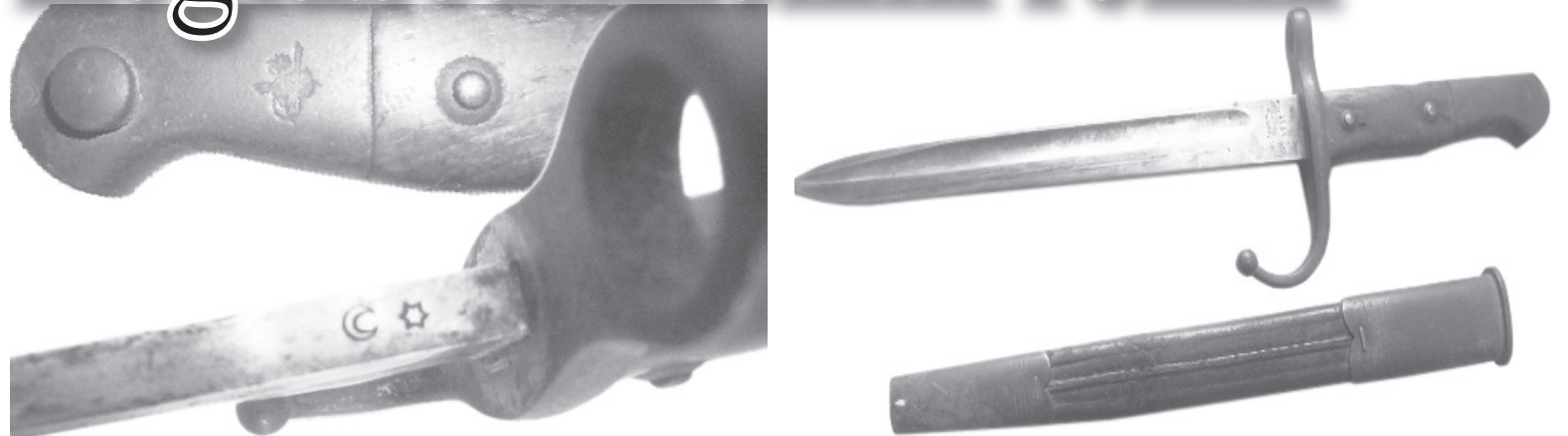
Bu gün xalqımızın yaddaşında Nuru Paşa ilə bağlı xoş xatirələr yaşayır. Bir çox tarixi mənbələrdə göstərilir ki, Nuru Paşa bir hərbi kimi uğurunu Azərbaycanda əldə edib. Qardaş ölkədə qazandığı qələbələrlə təkcə Osmanlı dövlətinin deyil, Azərbaycanın da hərbi tarixində və ümumən Türkiyə-Azərbaycan tarixində silinməz izlər qoyub.

Həmin günlərdə Bakının erməni-bolşevik qüvvələrindən azad edilməsində şəhər sakinlərinin də böyük fədakarlığı olub. Qoyununda böyüdüüyü şəhərini azad görmək istəyən sakinlər xilaskar türk əsgərlərinə hər addımda kömək ediblər. Camaat onları öz evində saxlayaraq qonaqpərvərlik göstərmiş, mənəvi dəstək olublar.

Türk əsgərlərinə kömək edən, onlara ocağının başında yer göstərən insanlardan biri də İçərişəhər sakini Şıxəli Hacıyev olub. Çox xeyirxah və vətənpərvər olan Şıxəli Hacıyev 1880-ci ildə İçərişəhərdə dünyaya göz açmışdı. Sövdəgər nəslindən olan Şıxəli kişinin Bakı şəhərinin mərkəzində bir neçə yerdə qalantəriya dükənləri var imiş. 1918-ci ilin mart ayında ermənilərin Bakıda törətdikləri soyqırımının canlı şahidi olan Hacı Şıxəli neçə-neçə ailəni ölüm təhlükəsindən qoruymuşdu. O şəhərini azad görmək istəyirdi. Türk əsgərləri ölkənin paytaxtına daxil olanda Hacı Şıxəli onlara əlindən gələn köməyi edib, xeyirxahlığını bu xilaskarlardan əsirgəməyib. Hacı Bakını azad edən türk əsgərlərinə həssaslıqla, hörmətlə yanaşıb. Var-dövlətini şəhərimizin erməni-bolşevik dəstələrindən azad edilməsi yolunda səxavətlə xərcləyib. Xeyli müddət onları yataqla, ərzaqla təmin edib. Türk əsgərlərinə mənəvi dəstək olaraq onları döyüşə, daşnak-bolşevik qüvvələrini məhv etməyə ruhlandırıb.

Nuru Paşadan yadigar qalan məğlubedilməzlik rəmzi

15 sentyabr Bakının erməni-bolşevik qüvvələrindən azad olunduğu gündür

Məhz belə xeyirxah və cəsarətli insanlar sayəsində Bakımız, qədim İçərişəhərimiz istilaçı qüvvələrdən azad edilib. Həm Bakı qoçularının, həm də Hacı Şıxəli kimi ləyaqətli insanların hesabına ermənilər İçərişəhərdə soyqırımını törədə bilməyiblər. İçərişəhərin küçələrinə onun sakinlərinin qanı töküləyib.

Türk əsgərlərinin şəhər sakinləri tərəfindən yerlərdə belə mehriban qarşılanması xəbərləri general-mayor Nuru Paşaya da gəlib çatırmış. Tabeliyində olan əsgərlərin belə sevinclə qarşılanması onun da ürəyini açırırmış. Şəhər sakinlərinə olan hörmət və rəğbətini artırırırmış.

1918-ci il noyabr ayının 10-da Azərbaycan hökuməti Nuru Paşanın şərəfinə təntənəli ziyafət verib. Azərbaycan hökumətinin sədri F.X.Xoyski, Müsavat Partiyasının lideri M.Ə.Rəsulzadə çıxış edərək Nuru Paşaya və onun komandanlıq etdiyi qoşunların əsgər və zabitlərinə göstərdikləri qəhrəmanlıq və fədakarlığa görə Azərbaycan xalqı adından minnətdarlıq ediblər.

Şəhər sakinləri ilə görüşlərində Qafqaz İslam Ordusunun komandanı bu mehribanlığa görə onlara minnətdarlığını bildirdi. Həmin gərgin günlərdə İçərişəhərə gələn

Nuru Paşa sakinlərlə görüşmüş, türk əsgərlərinə göstərdiyi mehribanlığa, vətənpərvərliyə görə yadigar olaraq, üzərində Fateh Sultan Mehmetin möhürü və ay-üldüz həkk olunmuş qəməsini Hacı Şıxəliyə vermişdi. Hacı Şıxəli Nuru Paşanın ona bağışladığı qəməni ömrünün sonuna kimi iftixarla qoruyub saxlamışdı. Onun ölümündən sonra isə Nuru Paşanın hədiyyə etdiyi qəməni onun oğlu Məmməd Naib qorumuşdu. İndi isə həmin qiymətli hədiyyə Hacı Şıxəlinin nəvəsi, hazırda Mirzə Fətəli Axundzadə adına Milli Kitiabxananın beynəlxalq əlaqələr üzrə direktor müavini Mələk xanım Hacıyevadadır. Nuru Paşanın bağışladığı qəmə bu ailədə, bu evdə qardaşlıq və məğlubedilməzlik rəmzi kimi saxlanılır və maraqlananlara ürəkəçliyi ilə nümayiş etdirilir.

Nuru Paşanın 1918-ci ildə Hacı Şıxəliyə qəməsini bağışlaması haqqında məlumatı ilk dəfə onun nəvəsi Mələk xanım Hacıyevadan eşitdim. Bir əsrə yaxın yaşı olan həmin qiymətli hədiyyəni görmək üçün Mələk xanımın iş yerinə getdim. Qəməni görəndə heyrətimi gizlədə bilmədim. Evdə, ailədə onu yaxşı qoruyub saxlamışdılar.

Qəməyə toxunanda sanki qandan yaddaşım oyandı. Bir vaxtlar Bakını erməni-bolşeviklərdən azad etmiş qüvvələrin komandanı olmuş general-mayor Nuru Paşanın üstündə gözdirdiyi qəmənin üzərində indi mənim barmaqlarım gəzirdi. Doğrudan da, çox iftixar duyulması anlar idi. Qəməyə məğlubedilməzlik və azadlıq rəmzi kimi baxdım. Onun sahibi canı, qanı bahasına ölkəmizin paytaxtı Bakı şəhərini erməni-daşnak qüvvələrindən azad edərək təzədən xalqımıza qaytarmışdı. Buna görə Azərbaycan xalqı Nuru Paşanı həmişə böyük ehtiramla anır, hörmətlə xatırlayır.

Müxtəlif rakurslardan qəmənin şəklini çəkəndən sonra Mələk xanım Hacıyeva onunla bağlı xatirələrini çözlədi. Nənəsi Tubu xanımın danışdıqlarını dilə gətirdi:

- O illəri xatırlayan nənəm həmişə bizə danışdı ki, erməni-müsəlman qırğınında babanız bu evdə çoxlu türk döyüşçüsü saxlayırdı. Onların aralarında elə zabitlər var idi ki, Türkiyədən birbaşa bu evə babanıza görə gəlirdilər. Şıxəli hərbiçiləri ürəkəçliyi ilə qəbul edir, yedirib-ıçirdir, döyüşmələri üçün əlindən gələn köməkliliyi edirdi. Türk əsgərləri

Bakını azad edəndən sonra Türkiyəyə qayıtmağa hazırlanırdılar. Yola düşsən gün babamız onlara yaxşıca bir ziyafət də verdi. Türk əsgərləri bizdən göz yaşları içində ayrıldılar.

Görkəmli sərkərdə Nuru Paşanın Hacı Şıxəliyə hədiyyə etdiyi qəmənin üstündə əski əlifba ilə bir cümlə yazılıb. Bu sözlərin mənasını bilmək əlbəttə ki, mənim üçün maraqlı idi. Mələk xanımdan öyrəndim ki, cümləni Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Məşədxanım Nemət tərəcəm edib. Qəmənin üstündə bu sözlər yazılıb: «Döyüşdə zərba endirmək, döyüşə hazır olmaq, haqqını ödəmək».

Döyüşə, mərdliyə, igidliyə çağıran çox dəyərli sözlərdir. Buradan belə nəticə çıxarmaq olur ki, savaşa

zamanı nəinki sərkərdənin, zabitin, əsgərin, hətta qılıncın, bıçağın qəmənin də döyüş vəzifəsi var. Təbiidir ki, bütün bunlar müharibələrin yazılmış və yazılmamış qanunlarıdır.

Sözsüz ki, 1918-ci ilin mart soyqırımını günlərində erməni-bolşevik qüvvələrinin İçərişəhərə daxil ola bilməməsində türk əsgərləri ilə bərabər, qədim İçərişəhərimizin Hacı Şıxəli kimi hörmətli, nüfuzlu sakinlərinin də əməyi çox olub. Xalq yolunda çəkilən zəhmət, görülən iş heç vaxt unudulmur. Hacı Şıxəli kimi xeyirxah insanlar indi haqq dünyasına qovuşsalar da, qədirbilən xalqımız həmişə onları hörmətlə xatırlayır.

Düşünürəm ki, Nuru Paşanın Hacı Şıxəliyə qəməsini bağışlamasında da bir rəmz var. General ona başqa bir əşya da verə bilirdi. Amma görkəmli sərkərdə qəmə hədiyyə edib. Çünki qəmə döyüş ləvazimatıdır, savaşa alətidi. Yəqin general bununla demək istəyib ki, nə qədər erməni kimi düşməniniz var, silahınızı əlinizdə hazır tutun, həmişə döyüşə hazır olun, şəhər və kəndlərinizi, torpaqlarınızı yağlardan gözbəbəyiniz kimi qoruyun.

Vahid MƏHƏRRƏMOV